

JOHANN FRIEDRICH AUGUST TISCHBEIN

ENDE ONTDEKKING VAN HET GEVOEL

JOHANN FRIEDRICH AUGUST
TISCHBEIN
EN DE ONTDEKKING
VAN HET GEVOEL

REDACTIE:
JOSIEN BELTMAN
PAUL KNOLLE

**RIJKSMUSEUM TWENTHE, ENSCHEDE
WAANDERS UITGEVERS, ZWOLLE**

9 **VOORWOORD**
ARNOUD ODDING

13 **BIOGRAFIE**
PAUL KNOLLE

TISCHBEIN EN DE ONTDEKKING VAN HET GEVOEL

17 **EENVOUDIG, EERLIJK, GEVOELIG EN VOORAL: NATUURLIJK
DOOR JOHANN FRIEDRICH AUGUST TISCHBEIN IN DE
BUITENLUCHT GEPORTRETTEERD**
PAUL KNOLLE

33 **TUSSEN SENTIMENT EN HUMOR
JOHANN FRIEDRICH AUGUST TISCHBEIN ALS SCHILDER VAN
HET GEVOEL**
JUSTUS LANGE

53 **VERLANGEN NAAR ECHTHEID EN NATUURLIJKHEID
IDEEËN OVER BORSTVOEDING IN DE TIJD VAN TISCHBEIN EN
IN DE 21STE EEUW**
JOSIEN BELTMAN

TISCHBEIN EN NEDERLAND

65 **EEN REIZENDE SCHILDER ALS TOONAANGEVEND
PORTRETTIST VAN HOF EN BURGERIJ IN DE LAATSTE JAREN
VAN DE REPUBLIEK
TISCHBEIN IN NEDERLAND**
CLAIRE VAN DEN DONK
RUDI EKKART

81 **ELEGANT EN ONTSPANNEN
TISCHBEINS PORTRETTEN VAN DE ORANJES**
HANNA KLARENBEEK

99 **VERKNOCHT AAN HOLLAND
DE HESSISCHE KUNSTENAARSFAMILIE TISCHBEIN EN HAAR
FASCINATIE VOOR NEDERLAND**
STEFANIE REHM

120 NOTEN

123 BIBLIOGRAFIE

128 COLOFON

De Duitse familie Tischbein was in de 18de eeuw rijk gezegend met artistiek talent. Talrijke vaders en zonen, ooms, neven en nichten waren schilder van beroep, meestal portretschilder. Aan drie van de meest succesrijke leden van de familie werd in 2005 in Kassel en Leipzig de tentoonstelling *3 x Tischbein und die europäische Malerei um 1800* gewijd. Het werk van Johann Heinrich de Oude en zijn beide jongere neven Johann Heinrich Wilhelm (bekend van het portret *Goethe in de Campagna*, in het Städel Museum in Frankfurt) en Johann Friedrich August was voor bezoekers een openbaring. Van deze drie was Johann Friedrich August verreweg de meest vooruitstrevende en spannende kunstenaar.

Uitgerekend deze Tischbein is in Nederland geboren. Johann Friedrich August kwam in 1750 ter wereld in Maastricht toen zijn vader, Johann Valentin – de naam van vele mannelijke Tischbeins begint verwarrend genoeg met Johann – de levensgrote portretten van negen militaire oud-gouverneurs van de vesting Maastricht portretteerde voor een bijzondere galerij. Na een opleiding bij zijn oom Johann Heinrich in Kassel kwam ‘J. F. A.’, zoals wij hem voor het gemak zullen aanduiden, in dienst bij de vorst Von Waldeck und Pymont in Bad Arolsen. Deze stelde hem in de gelegenheid zijn studie in Italië en Frankrijk te voltooien. In het tijdvak 1781-1794 kwam J. F. A. voor lange perioden naar Den Haag en Amsterdam om als geliefd portretschilder – hij kwam tot ruim 150 portretten alleen al in Nederland – onder meer het stadhoudelijk gezin van Willem V en Wilhelmina van Pruisen te vereeuwigen.

Het zou vanwege zijn prominente rol als portrettist van zo veel gerenommeerde Nederlanders voor de hand liggen dat aan het werk van deze Tischbein, die vanwege zijn aanstelling in 1800 als directeur van de kunstacademie in Leipzig de ‘Leipziger Tischbein’ wordt genoemd, in Nederland ruimschoots aandacht is geschonken. Dat valt tegen. Er is in ons land welgeteld één tentoonstelling over zijn werk te zien geweest: in 1987 in Amsterdam. Daar draaide het vooral om de Nederlandse portretten. Dat Tischbein met zijn gevoelige schilderijen van losjes, ontspannen poserende mannen, vrouwen en kinderen, elkaar met veel liefde bejegende gezinsleden én een flink aandeel voor het buitenleven een van de belangrijkste wegbereiders was van de Duitse Romantische schilderkunst, dat verhaal is tot nu toe voor het Nederlandse publiek niet zichtbaar gemaakt. Evenmin dat hij als een van de meest vooraanstaande beeldende kunstenaars de ideeën van Jean-Jacques Rousseau en diens geestverwanten over het belang van het

gevoel, de waarde van een warm gezinsleven, van eenvoud, van nauwe betrokkenheid bij de natuur visueel tot uitdrukking bracht. Daarmee is de tentoonstelling in Enschede baanbrekend. En niet alleen om deze redenen, maar ook omdat de buitengewoon aantrekkelijke tekeningen van Tischbein nooit eerder zoveel verdiende aandacht hebben gekregen.

Bij een internationaal project als dit komen de bruikleengevers uit binnen- en buitenland. Wij danken allereerst Martin Eberle – directeur van Museumslandschaft Hessen Kassel, Gemäldegalerie Alte Meister – voor het ter beschikking stellen van talrijke vitale bruiklenen en voor het feit dat het museum via Justus Lange en Stefanie Rehm ook inhoudelijk in belangrijke mate aan de tentoonstelling en de catalogus heeft bijgedragen. Uit een gesprek tussen Justus Lange en conservator Paul Knolle is het idee voor deze tentoonstelling ontstaan. Niet minder dank gaat uit naar Michel van Maarseveen, directeur van Paleis Het Loo, die tijdens de verbouwing van het museum een omvangrijk bruikleen van belangrijke portretten van de stadhouderlijke familie vrijgaf. Hanna Klarenbeek, conservator van Paleis Het Loo, wees ons op de mogelijkheid van dit bruikleen. Wellicht minder omvangrijk, maar even belangrijk zijn de overige bruiklenen, waarvoor wij de bruikleengevers – instellingen en privépersonen – bijzonder dankbaar zijn. De auteurs van de catalogus hebben op betrokken manier hun bijdrage geleverd aan het nieuwe beeld dat wij van J.F.A. Tischbein willen geven. De tentoonstelling zou onmogelijk tot stand hebben kunnen komen zonder de financiële bijdragen van uiteenlopende subsidiegevers en sponsors.

Arnoud Odding
Directeur Rijksmuseum Twenthe

1750

Johann Friedrich August (J.F.A.) Tischbein wordt in Maastricht geboren als tweede zoon van kunstenaar Johann Valentin Tischbein, die op dat moment negen enorme portretten van de militaire gouverneurs van de vesting Maastricht schildert. Zijn vader geeft hem zijn eerste tekenlessen.

1768

Zijn eigenlijke opleiding krijgt J.F.A. van zijn oom Johann Heinrich Tischbein de Oude in Kassel. Hier kopieert hij vooral schilderijen van Nederlandse meesters.

1770

Zijn oom beveelt hem aan bij Friedrich Carl August Fürst von Waldeck und Pyrmont. Hij had voor diens slot Arolsen diverse schilderijen vervaardigd. De vorst steunt de jonge Tischbein en stelt hem in staat naar Parijs te gaan.

1772

In Parijs blijft Tischbein in contact met zijn oom Johann Heinrich de Oude. Vorst Von Waldeck und Pyrmont biedt hem aan hofschilder te worden; J.F.A. krijgt een beurs om zich in Italië verder te bekwamen.

1777

J.F.A. reist naar Rome en werkt daar in het atelier van de vooraanstaande schilder Anton Raphael Mengs.

1779

Tischbein verblijft in Napels. Hier leert hij de beroemde Britse diplomaat, archeoloog en vulcanoloog Sir William Hamilton en diens geweldige kunstverzameling met onder meer Griekse en Romeinse oudheden kennen.

1780

Tischbein reist via Rome en Wenen terug naar Arolsen en wordt 'Rat und Kabinettsmaler' bij de vorst Von Waldeck und Pyrmont.

1781-1794

Tischbein neemt de gelegenheid te baat om naast zijn taken aan het hof veel te reizen, zoals naar Parijs, Den Haag en Amsterdam. Hier voert hij belangrijke portretopdrachten uit. In 1781-1782, 1786-1787 en 1788-1789 verblijft hij in Den Haag, in 1791-1794 in Amsterdam. Uit zijn 'Nederlandse' perioden zijn maar liefst 150 portretten bekend.

1783

Tischbein en zijn vrouw Sophie krijgen een dochter, Caroline.

1787

Stadhouder Willem V en zijn gezin waren in 1785 vanwege politieke strubbelingen naar Engeland gevlucht en na twee jaren teruggekeerd. Tischbein krijgt de opdracht portretten van leden van de stadhouderlijke familie te vervaardigen. Vooral in 1789 ontstaan portretten in pastel en olieverf.

Dochter Elisabeth wordt geboren.

1795

Tischbein geeft zijn positie in Bad Arolsen op en vertrekt naar Weimar. Hier ontstaan portretten van de schrijver Martin Wieland, de dichter, filosoof en theoloog en voorloper van de Romantiek Johann Gottfried Herder, de filoloog, archeoloog, pedagoog en schrijver van provocatieve geschriften Karl August Böttiger en van de befaamde toneelschrijver, filosoof en dichter Friedrich Schiller, een goede vriend van Goethe. In hetzelfde jaar treedt J.F.A. in dienst bij vorst Leopold III Friedrich Franz von Anhalt-Dessau.

1797

Zoon Carl Wilhelm wordt geboren. Ook hij wordt schilder.

1800

Tischbein wordt directeur van de kunstacademie in Leipzig en blijft dit tot zijn dood. Niet voor niets staat hij bekend als de 'Leipziger Tischbein'. Zijn oom Johann Heinrich de Oude wordt de 'Kasseler Tischbein' genoemd, diens neef Johann Heinrich Wilhelm de 'Goethe-Tischbein'.

1806-1808

Tischbein reist naar St. Petersburg om de erfenis van zijn broer Ludwig Philipp – als schilder en architect in dienst van Catharina de Grote – te regelen. Daar portretteert hij vertegenwoordigers van de Russische adel en leden van de familie van de tsaar.

1812

Tischbein sterft op 62-jarige leeftijd tijdens een oponthoud bij zijn dochter Caroline Wilken in Heidelberg.

1 Johann Friedrich August Tischbein, *Zelfportret*, 1782, olieverf op doek, 46 x 38 cm, Rijksmuseum Amsterdam

ELEGANT EN ONTSPANNEN TISCHBEINS PORTRETTE VAN DE ORANJES

In de collectie van Paleis Het Loo zijn portretten van vele Oranjevorsten aanwezig: van stamvader Willem van Oranje tot en met de huidige koning Willem-Alexander. De schilderijen geven inzicht in de verschillende manieren waarop Oranjevorsten zich door de eeuwen heen lieten afbeelden. Portretten werden vaak als propagandamiddel gebruikt en droegen bij aan de naam en faam van de familie. Daarbij valt op dat de stadhouders zich tot halverwege de 18de eeuw voornamelijk plechtig lieten afbeelden als legeraanvoerder in harnas of als vorst met symbolen van macht. De twaalf portretten van Johann Friedrich August Tischbein uit de collectie vormen een interessante afwijking.¹ Zijn portretten van stadhouder Willem V en familie zijn verrijnd en minder statig. De Oranjes bleken erg ingenomen met zijn werk en gaven hem in korte tijd veel opdrachten.

Schilders aan het hof van Willem V

Willem V regeerde in roerige tijden. Hij werd in 1748 geboren als zoon van stadhouder Willem IV en Anna van Hannover. Toen hij drie jaar oud was verloor hij zijn vader; hij zou hem in 1766 op achttienjarige leeftijd opvolgen als erfstadhouder van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Hij trouwde het jaar erop met Wilhelmina van Pruisen. Door oorlog met Groot-Brittannië en burgers die zich tegen de stadhouder keerden – ‘patriotten’ genoemd – werd het in de jaren tachtig belangrijk een sterk beeld van zijn stadhouderschap en van de stadhouderlijke familie uit te dragen. Schilderijen waren daarbij een geschikt medium. In tegenstelling tot andere Europese vorsten hadden Willem V en Wilhelmina weinig kunstenaars in vaste dienst. Alleen Tethardt Philipp Christiaan Haag (1737-1812) bekleedde de positie als hofschilder en droeg zorg voor de kunstverzameling van de stadhouder. Portretopdrachten werden vooral aan individuele kunstenaars verstrekt. Opvallend is dat de voorkeur uitging naar buitenlandse portrettisten die in Nederland verbleven. Dit lag deels aan het feit dat er op dat moment weinig bekwame Nederlandse portrettisten actief waren. Zo werden opdrachten gegeven aan de Zwitsers Guillaume de Spinny (1721-1785) en Benjamin Bolomey (1739-1819) en de Deense schilder Johan Georg Ziesenis (1716-1776).²

50 Benjamin Samuel Bolomey, *Prins Willem V*, 1769, olieverf op doek, 116 x 87 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn

De meeste van de stadhouderlijke portretten van deze kunstenaars sluiten aan bij traditionele voorstelling van een vorst (afb. 50). Zo laat het portret van Bolomey uit 1769 een jonge stadhouder zien, die is gehuld in een hermelijnen mantel met een aanvoerdersstaf in zijn rechterhand. Op zijn linkerborst prijkt de ster van de Orde van de Kousenband, de hoogste ridderorde van het Verenigd Koninkrijk, waarin ook buitenlandse vorsten benoemd konden worden. Alhoewel de pruik en kleding naar de modieuze maatstaven van die tijd zijn geschilderd, zijn de mantel, staf en ridderorde klassieke symbolen van zijn status als stadhouder.

Het feit dat het stadhouderlijk hof portretopdrachten aan buitenlandse schilders verstrekke, kan een reden zijn geweest voor Johann Friedrich August Tischbein om in 1781 naar Den Haag te komen. Hij had mogelijk goede hoop om een opdracht van de stadhouder te krijgen. Zijn vader, Johann Valentin Tischbein (1715-1767/68), had namelijk meerdere portretten van stadhouder Willem IV en zijn vrouw gemaakt. Tischbein vroeg zijn vriend Jean Frédéric Euler, de leraar van de twee zonen van Willem V, een goed woordje voor hem bij de stadhouder te doen. Euler liet de schilder weten dat er geen mogelijkheden waren. Tischbein vertrok daarom naar Parijs om zich verder te ontwikkelen.³

Bustes in pastel en olieverf

Vijf jaar later, in 1786, kwam Tischbein weer naar Den Haag. De opstand van de patriotten tegen de stadhouder was toen in volle gang. Hij kreeg wel opdrachten, maar niet van de Oranjes. Dat gebeurde pas bij zijn derde bezoek aan de hofstad in 1788. De stadhouderlijke familie was toen net bekomen van enkele onrustige jaren. De dreiging van de patriotten deed hen in 1787 naar Nijmegen vluchten. Met behulp van Wilhelmina's broer, Frederik Willem II koning van Pruisen, konden de opstandelingen worden ingetoomd en keerde de stadhouderlijke familie terug naar Den Haag. Meteen was er behoefte aan portretten om het herstel van de Oranjes uit te dragen.⁴

51 Johann Friedrich August Tischbein, *Willem V (1748-1806), prins van Oranje-Nassau*, 1789, pastel op perkament, 62,7 x 52,4 cm, Rijksmuseum Amsterdam

52 Johann Friedrich August Tischbein, *Frederika Sophia Wilhelmina (Wilhemina; 1751-1820), prinses van Pruisen. Echtgenote van prins Willem V*, ca. 1788, pastel op perkament, 63 x 52,4 cm, Rijksmuseum Amsterdam

53 Johann Friedrich August Tischbein, *Willem Frederik* (1772-1843), prins van Oranje-Nassau. Oudste zoon van prins Willem V, later Willem I, koning der Nederlanden, 1788, pastel op perkament, 61,6 × 50 cm, Rijksmuseum Amsterdam

54 Johann Friedrich August Tischbein, *Willem George Frederik* (Frederik; 1774-1799), prins van Oranje-Nassau. Zoon van prins Willem V, 1788, pastel op perkament, 60,5 × 49 cm, Rijksmuseum Amsterdam

55 Johann Friedrich August Tischbein, *Frederica Louisa Wilhelmina* (Louise; 1770-1819), prinses van Oranje-Nassau. Dochter van prins Willem V, echtgenote van Carel George August, erfprins van Brunswijk-Wolfenbüttel, ca. 1788, pastel op perkament, 60,5 × 48,5 cm, Rijksmuseum Amsterdam

Vriend Euler hielp Tischbein bij zijn introductie aan het hof. Hij kreeg dat jaar verschillende opdrachten, waaronder een serie portretten van de stadhouderlijke familie in pastel (afb. 51-55). Aangenomen wordt dat deze portretten naar het leven zijn gemaakt. Pastel was een vrij nieuw medium en zou, mede door Tischbein, in aanzien winnen. Het was praktisch in gebruik: omdat het krijt niet hoefde te drogen, duurden poseersessies niet lang. In al zijn latere portretten van de Oranjes wordt teruggeslagen op deze portretten, waardoor de stadhouderlijke familie maar één keer hoefde te poseren. De portretten vielen zo in de smaak dat Tischbein direct werd gevraagd om kopieën te maken in olieverf (afb. 56-60).

Zowel de pastelportretten als de varianten in olieverf zijn fraaie voorbeelden van Tischbein's talent als portrettist. De kleding is overtuigend weergegeven; het licht raakt de randen van de verschillende stoffen, waardoor het brokaat fonkelt en witte stoffen er transparanter uitzien. De gepoederde pruiken zijn goed getroffen en enigszins weelderig, zeker die van de vrouwen. De kleuren zijn overwegend helder en licht. De portretten missen typische vorstelijken symbolen, zoals een mantel of een kroon. Tischbein koos voor een subtielere aanpak en schilderde alleen de belangrijkste onderscheidingen van elke geportretteerde. Willem draagt de ster van de Orde van de Kousenband en Wilhelmina draagt de Orde van Sint Catharina, een Russische damesorde die werd uitgedeeld aan Europese vorstinnen. De twee prinsessen tonen hun borststerren van de Orde van de Zwarte Adelaar, de belangrijkste Pruisische orde. Louise heeft geen onderscheiding maar een juweel op haar borst in de vorm van een adelaar, het symbool van Pruisen.

56 Johann Friedrich August Tischbein, *Willem V (1748-1806), prins van Oranje-Nassau*, 1789, olieverf op doek, 72 x 58 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

57 Johann Friedrich August Tischbein, *Frederika Sophia Wilhelmina (1751-1820), prinses van Pruisen*, 1789, olieverf op doek, 72 x 58 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

EN DE ONTDEKKING
VAN HET GEVOEL

TISCHBEIN

58 Johann Friedrich August Tischbein, *Willem Frederik (1772-1843), prins van Oranje-Nassau, later Willem I, koning der Nederlanden*, 1789, olieverf op doek, 64 x 53 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

59 Johann Friedrich August Tischbein, *Willem George Frederik (1774-1799), prins van Oranje-Nassau*, 1789, olieverf op doek, 64 x 53 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

60 Johann Friedrich August Tischbein, *Frederica Louisa Wilhelmina (1770-1819), prinses van Oranje-Nassau*, 1789, olieverf op doek, 67 x 56 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

Tischbeins portretstijl refereert aan de Franse portretkunst uit die periode met lichte kleuren en een informeel en intiem karakter. Dat viel in de smaak bij de stadhouderlijke familie. Er zijn rekeningen uit de privéboekhouding van de Oranjes bekend, waarin betalingen aan de schilder worden genoemd. Alhoewel het vaak vaag is over welke portretten het precies gaat, wordt wel duidelijk welke bedragen Tischbein voor zijn werk vroeg. De schilder rekende in dukaten, toen een gangbaar betaalmiddel, en kreeg uitbetaald in guldens. Een dukaat stond gelijk aan 5,25 gulden. Tischbein rekende voor een kniestuk 60 dukaten en voor een buste 20 dukaten. In juli 1788 kreeg de schilder van Wilhelmina van Pruisen 1050 gulden uitbetaald, omgerekend ruim 200 dukaten. Een flink bedrag, naar hedendaagse maatstaven bijna 9400 euro. Veel meer dan andere kunstschilders, zoals de al genoemde Tethardt Haag en de miniaturist Pieter Le Sage (circa 1745-na 1798) werden betaald door de stadhouder en zijn vrouw.⁵ Waarschijnlijk is het grote bedrag voor meerdere werken tegelijk neergeteld.

Opdrachten van de stadhouderlijke kinderen

Ook de kinderen van Willem V bestelden met regelmaat portretten bij Tischbein.⁶ Veel portretten werden cadeau gegeven aan familie en intimi. In 1788 werd Louise achttien jaar oud. Dit is vermoedelijk de aanleiding geweest om Tischbein te vragen een groot portret

van haar te laten maken als cadeau voor haar gouvernante Victoire Hollard (afb. 61). De schilder beeldde haar af in een kamer naast een pianoforte, met daarachter een doorkijk naar een tuin. Louise draagt een elegante lange witte jurk en houdt een bundel bladmuziek in haar hand. Opvallend is haar spectaculaire hoed met veren. Dergelijke hoeden waren in de mode in Frankrijk, koningin Marie Antoinette is er vaak mee afgebeeld. In de Republiek was deze hoedenmode minder gangbaar. Het is een sierlijk portret, symbolen van haar status ontbreken. Door haar in een interieur af te beelden, wordt een indruk van haar huiselijke omgeving gewekt. Het draagt bij aan het informele karakter van het portret. De prinses betaalde 525 gulden voor het portret. Een kopie van dit schilderij, waarbij ze is afgebeeld zonder hoed, heeft Tischbein later nog op haar verzoek vervaardigd. Deze nam ze bij haar huwelijk met Karel van Brunswijk-Wolfenbüttel in 1790 mee naar Brunswijk.⁷

Een tweede schilderij van de stadhouderlijke kinderen uit 1788 is het dubbelportret van de twee prinses (afb. 62). Erfprins Willem is zittend afgebeeld en wijst met zijn linkerhand op een uitgerolde kaart. Achter hem staat zijn broer Frederik. Op de kaart staat 'ataque d'Amstelveen', een verwijzing naar de Pruisische Inval in de Republiek en de restauratie van de Oranjes als stadhouderlijke familie in 1787. Het schilderij toont Willem en Frederik in hun generaals-

kostuum, hun positie als prinses van Oranje en toekomstige leiders van de Republiek bevestigend. Willem is bewust in het midden afgebeeld, als opvolger van zijn vader. Ook bij dit portret koos Tischbein ervoor om de prinses in een interieur af te beelden, waardoor het portret een intieme sfeer krijgt. In het verleden is wel gesuggereerd dat dit een vertrek op Paleis Het Loo zou zijn, maar dit is niet met zekerheid te zeggen.⁸

61 Johann Friedrich August Tischbein, *Louise (1770-1819), prinses van Oranje-Nassau, hertogin van Brunswijk*, 1788, olieverf op doek, 210 x 165 cm, Musée des Beaux-Arts, Bordeaux

62 Johann Friedrich August Tischbein, *Erprin Willem, later koning Willem I en zijn broer Frederik*, 1788, olieverf op doek, 125 x 83,5 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen van de Koninklijke Verzamelingen, Den Haag

Tischbeins bekendste portret van de drie stadhouderlijke kinderen werd eveneens in 1788 uitgevoerd. Ook van dit schilderij is de rekening bewaard gebleven. De schilder berekende 420 gulden aan 'Son Altesse Madame la Princesse Louise contribue au payment du tableaux, offert par Elle et Messieurs les Princes a sons Altesse royale'.⁹ Hieruit valt op te maken dat prinses Louise de kosten voor dit familieportret samen met haar broers deelde. Het totale bedrag zal vermoedelijk 1260 gulden zijn geweest. Het schilderij werd gemaakt als gezamenlijk cadeau aan hun ouders.

Op het portret staat erfprins Willem gearmd met prinses Louise, naast hen zit prins Frederik aan een bureau. Louise heeft een brief in haar hand. Dit is een verhalend element: in deze brief zou hun oom Frederik Willem II zijn bezoek aan de familie op Het Loo aankondigen. Het is een ontspannen schilderij, waarin de goede band tussen broers en zus wordt benadrukt. Uitingen van hun dynastieke komaf zijn subtiel verwerkt in de achtergrond. Op het bureau staat een buste van Willem van Oranje, de stamvader van de Oranjes van vaders kant. Hun moeders afstamming als Pruisische prinses wordt vertegenwoordigd door het medaillon met daarop het portret van Frederik de Grote, koning van Pruisen. Uit een rekening van Willem V wordt duidelijk dat hij Tischbein in 1789 de opdracht gaf om voor 150 dukaten een kleinere kopie te maken (afb. 63). Deze was bedoeld voor de graveur John Raphael Smith (1752-1812) om een gravure naar dit schilderij te maken. Hieruit valt op te maken dat hij en zijn vrouw het schilderij waardeerden.¹⁰

63 Johann Friedrich August Tischbein, *De kinderen van prins Willem V*, 1789, olieverf op doek, 102,4 x 129 cm, Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn. Langdurig bruikleen van de Koninklijke Verzamelingen, Den Haag

